

**William Fagerheim, Terje Brattli &
Gunnar Austrheim**

Landskapsvernområder 2030

Strategisk dialogprosess med aktive brukere fra fire
Landskapsvernområder i fjellet

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Vitenskapsmuseet
Rapport botanisk serie 2011-4

Landskapsvernområder 2030

Strategisk dialogprosess med aktive brukere fra fire
Landskapsvernområder i fjellet

William Fagerheim, Terje Brattli & Gunnar Austrheim

Trondheim, oktober 2011

”Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Vitenskapsmuseet, Rapport botanisk serie” presenterer botaniske arbeider som av ulike grunner bør gjøres raskt tilgjengelig, for eksempel for oppdragsgivere og andre som er interessert i museets arbeidsområde og geografiske ansvarsområde. Serien er ikke periodisk, og antall numre varierer per år.

Serien startet i 1974. Den har skiftet navn flere ganger. Nåværende navn fikk serien i 1996.

Fra og med 2003 legges alle rapportene ut på Internettet som pdf-filer, se http://www.ntnu.no/nathist/bot_rapport. Her er det også en liste over alle utgitte numre.

Forsidebilde: Fokusgruppe og prosjektgruppe samlet på NTNU Vitenskapsmuseet i mai 2009.

Rapporten er trykt i 60 eksemplarer. Den er også tilgjengelig på Internettet, se ovenfor.

ISBN 978-82-7126-931-9
ISSN 0802-2992

Forord

Denne rapporten er en oppsummering av delprosjektet “Vernesyn i fjellets landskapsvernområder” som inngår i forskningsprosjektet “Hvordan å forvalte DYnamiske LANdskap? (DYLAN): Mot en kunnskapsbasert og mer målrettet forvaltning og bevaring av natur- og kulturminner i landskapsvernområder.” Mer om prosjektet finnes på DYLANs hjemmeside: <http://www.vm.ntnu.no/dylan/>. Prosjektet DYLAN har sin hovedfinansiering fra Norges forskningsråd, program «Norsk miljøforskning mot 2015» (NFR-prosjekt 190044). Prosjektet har også mottatt økonomisk støtte fra Direktoratet for naturforvaltning, Riksantikvaren, Statens landbruksforvaltning og Sametinget.

Innholdet i denne rapporten er arbeidet frem av en fokusgruppe med personer knyttet til jordbruk, reindrift og annen beitedrift som bor og har næringsdrift i eller i tilknytning til de 4 landskapsvernområdene som inngår i prosjektet. Workshopene for fokusgruppen har vært tilrettelagt og gjennomført av en prosjektgruppe: William Fagerheim, Mind the Gap AS (prosessleder for arbeidet i fokusgruppen og hovedansvarlig for oppsummeringen av arbeidet), Terje Brattli, Seksjon for arkeologi og kulturhistorie, NTNU Vitenskapsmuseet, (prosjektansvarlig for denne arbeidspakken i DYLAN) og Gunnar Austrheim, Seksjon for naturhistorie, NTNU Vitenskapsmuseet, (prosjektleder for DYLAN).

Vi vil spesielt takke alle fokusgruppedeltagerene for stort engasjement på samlinger i 2009 (Trondheim), 2010 (Grimsdalen) og 2011 (Oppstryn), samt arbeidet med godkjenning av denne sluttrapporten. Disse har deltatt i prosessen:

Fra Dividalen landskapsvernområde og nasjonalpark: Lars Dolmseth, Torgeir Frihetsli, Lars Labba, Per Anders Nutti og Kirsten Sørgård.

Fra Budalen landskapsvernområde: Johanne Enlid og Oddgeir Grytdal

Fra Grimsdalen landskapsvernområde: Ellen Anne Bergseng, Berit Fiksdahl, Rannei Hovde og Thor Morten Lindsø.

Fra Erdalen og Sunndalen i Jostedalsbreen nasjonalpark: Johan Berge, Unni Berge, Ingolf Folven og Sverre Guddal

Takk og til Lars Stenvik (NTNU Vitenskapsmuseet), Johan Trygve Solheim (Norsk Hjortesenter), Hans Brimi (gårdbruker i Skjåk), Asgeir Meland (Direktoratet for naturforvaltning), Erling Oppheim (Nærøyfjorden Verdensarv-park), Åse Bitustøl (Riksantikvaren) for viktig inspirasjon i forbindelse med møtene. Takk også til Grimsdalshytta og Hjelle Hotell for utmerket vertskap på møtene.

Rapporten ble første gang presentert i et dialogmøte i Oslo 19. oktober der representanter fra Miljøverndepartementet, Landbruks- og matdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Direktoratet for naturforvaltning, Riksantikvaren og Innovasjon Norge (Grønt reiseliv) deltok. Hensikten med dialogmøtet var å gjøre fokusgruppens rapport tilgjengelig for forvaltningsorgan som er relevante for forvaltningen av landskapsvernområder, samt skape en arena for strategisk dialog mellom forvaltning og aktive brukere av landskapsvernområder.

William Fagerheim

Terje Brattli

Gunnar Austrheim

Innhold

Forord.....	1
Sammendrag.....	3
Abstract	4
1 Innledning.....	5
2 Sammendrag og anbefalinger	7
2.1 Hovedpunkter fra prosessen for fokusgruppen	7
2.2 Fokusgruppens anbefalinger om bevaring og utvikling av landskapsvernområder	8
3. Opplegg og gjennomføring	9
Eksterne foredrag utenom prosjektgruppen.....	9
Fokus.....	10
Tema	10
Ledespørsmål	10
4. Dokumentasjon av fokusgruppens arbeid	11
4.1 Fremtidsbilder for landskap og bygder i fjellstrøk.....	11
4.1.1 Landsbygd museet	12
4.1.2 Grünerløkka goes Sogn og Fjordane	13
4.1.3 Rondane	13
4.2 Vurdering av dagens ståsted i de fire verneområdene.....	13
4.2.1 Dividalen	14
4.2.2 Budalen og Grimsdalen	17
4.2.3 Erdalen og Sunndalen	17
4.3 Vurdering av dagens forvaltning av landskapsvernområdene	22
4.3.1 Vernet er ikke problemet, men det er forvaltningspraksisen... ..	22
4.3.2 Tydeligere og mer koordinerte forvaltningsmål	22
4.3.3 Manglende forståelse og avmakt regionalt	23
4.3.4 Mangel på dialog og medvirkning	23
4.3.5 Utvikling av en lokal forvaltningsmodell sikrer vern og bruk best	23
4.3.6 Mangel på kunnskap	23
4.3.7 Økonomi	23
4.4 Visjon for landskapsvernområder i fjellet.....	24
4.5 Fire mål- og strategiområder for landskapsvernområder i fjellet.....	25
4.5.1 Allmenn bruk	26
4.5.2 Lokal verdiskaping	26
4.5.3 Ny kunnskap	27
4.5.4 Dialog og medvirkning	27
5. Noen prosjektforslag	28
5.1 Tilrettelegging ØDN (Dividalen).....	29
5.2 Seterhotell i Budalen og Grimsdalen	30
5.3 Elveparken i Oppstryn	31

Sammendrag

Fagerheim, W., Brattli, T. & Austrheim, G. 2011. Landskapsvernområder 2030. Strategisk dialogprosess med aktive brukere fra fire landskapsvernområder i fjellet. – NTNU Vitensk.mus. Rapp. Bot. Ser. 2011-4: 1-31.

Folk har påvirket fjellandskapet i Norge gjennom flere tusen år. I løpet av de siste tiår har endringene i arealbruk vært dramatiske. Dette gir forvaltningen klare utfordringer: hvordan skal vi forvalte vår natur- og kulturarv i fjellet? Hvilke natur- og kulturminner fra de ulike periodene ønsker vi å ta vare på?

I dette prosjektet kalt “Vernesyn i fjellets landskapsvernområder” har vi undersøkt ulike rettighetshaveres syn på hvordan landskapet skal forvaltes. Rettighetshavere har vært personer knyttet til jordbruk, reindrift og annen beitedrift. De bor og har næringsdrift i eller i tilknytning til de 4 verneområdene som inngår i prosjektet: Dividalen landskapsvernområde og nasjonalpark, Budalen landskapsvernområde, Grimsdalen landskapsvernområde, Erdalen og Sunndalen i Jostedalsbreen nasjonalpark.

Innholdet i denne rapporten er arbeidet frem av en fokusgruppe bestående av 4 brukere fra hvert område. Fokusgruppedeltagerne har hatt tre arbeidsmøter (workshops) i perioden 2009-2011. Arbeidet i fokusgruppen har vært tilrettelagt og gjennomført av en fasilitator.

Denne rapporten er en dokumentasjon av resultatene fra fokusgruppens møter. Innledningsvis er de viktigste innspillene fra prosessen sammenfattet. På slutten av tredje og siste workshop ble fokusgruppen bedt om å bli enige om 10 anbefalinger for bevaring og utvikling av verneområder. Dette er forslag til overordnede tiltak for en forbedret forvaltningspraksis. Rapporten beskriver videre opplegg og gjennomføring av den dialogbaserte strategiprosessen, og gir en dokumentasjon av hovedtrinnene i prosessen - fra utvikling av fremtidsbilder til vurderinger av nåsituasjonen for de fire landskapsvernområdene og dagens forvaltningspraksis. Dette danner igjen bakgrunn for en beskrivelse av en felles visjon og overordnede mål som fokusgruppen mener at en fremtidsrettet og robust forvaltningspraksis må bygge på.

William Fagerheim, Mind the Gap AS, William@mindthegap.no

Terje Brattli, NTNU Vitenskapsmuseet, Seksjon for arkeologi og kulturhistorie, 7491 Trondheim.
Terje.Brattli@ntnu.no

Gunnar Austrheim, NTNU Vitenskapsmuseet, Seksjon for naturhistorie, 7491 Trondheim.
gunnar.austrheim@vm.ntnu.no

Abstract

Fagerheim, W., Brattli, T. & Austrheim, G. 2011. Landscape conservation areas 2030. Strategic dialog process with land-users from four upland landscape conservation areas. – NTNU Vitensk.mus. Rapp. Bot. Ser. 2011-4: 1-31.

People have influenced mountain areas in Norway for several thousand years, but during the last decades, changes in land use have been dramatic. This gives management clear challenges: how do we manage our natural and cultural heritage of the mountain? Which natural and cultural heritage objects from the different periods should we preserve?

In this project called "Conservation views in mountain landscape conservation areas (LCAs)" we have examined different stakeholders view on how the landscape should be managed. Selected stakeholders have been people associated with agriculture, reindeer and other grazing management. They live and have business operations in or related to the 4 protected areas included in the project: Dividalen LCA and national park, Budalen LCA, Grimsdalen LCA, Erdalen and Sunndalen in Jostedalsbreen national park.

The content of this report is the work out of a focus group consisting of 4 stakeholders from each area. The focus group participants had three workshops during 2009-2011. The work of the focus group has been organized and conducted by a facilitator.

This report documents the results of the focus group meetings. Initially, the key input from the process is summarized. At the end of the third and final workshop, the focus group was asked to agree on 10 recommendations for the conservation and development of conservation areas. This is a recommendation for an improved management practice.

The report further describes the arrangement and execution of the dialogue-based strategy process. It provides documentation of the main steps in the process - from the development of scenarios to assessments of the current situation in the four conservation areas and current management practices. This forms the basis for a description of a common vision and overall goals which the focus group believes that an innovative and robust management practice must be based on.

William Fagerheim, Mind the Gap AS, William@mindthegap.no

Terje Brattli, NTNU Museum of Natural History and Archaeology, Section of Archaeology and Cultural History, 7491 Trondheim.
Terje.Brattli@ntnu.no

Gunnar Austrheim, NTNU Museum of Natural History and Archaeology, Section of Natural History, 7491 Trondheim.
gunnar.austrheim@vm.ntnu.no

1 Innledning

Folk har påvirket fjellandskapet i Norge gjennom flere tusen år. Vår arealbruk har påvirket biologisk mangfold, vår kulturelle arv og følelse av sted og identitet. Gjennom de siste tiår har endringene i arealbruk vært dramatiske, og gir forvaltningen klare utfordringer: hvordan skal vi forvalte vår natur- og kulturarv i fjellet? Hvilke natur- og kulturminner fra de ulike periodene ønsker vi å ta vare på?

Bruk former landskap

I forskningsprosjektet DYLAN har arkeologer, historikere, etnologer, vegetasjonshistorikere og økologer samarbeidet for å forstå hvordan vår arealbruk har formet landskap og vegetasjon. Prosjektet skal gi kunnskap som kan understøtte en bærekraftig forvaltning og bevaring av både kulturminner og biologisk mangfold i fjellet. Arbeidet har foregått i 4 ulike landskapsvern-områder i fjellet: Grimsdalen, Øst-Norge (ledet av Kultur- og naturhistorisk museum, Universitetet i Oslo og Norsk institutt for kulturminneforskning), Erdalen og Sunndalen, Vest-Norge (ledet av Bergen Museum), Dividalen, Nord-Norge (ledet av Tromsø Museum) og Budalen, Midt-Norge (ledet av NTNU Vitenskapsmuseet).

Disse landskapsvern-områdene er alle formet av ulike typer bruk opp igjennom historien, og kulturlandskap med kulturminner inngår også i verneformålet ("ta vare på et rikt og variert natur- og kulturlandskap"). De fleste verneområder i Norge mangler likevel klare mål for hva man ønsker å ta vare på (Austrheim et al. 2009)¹. Hvilken bruk og hvilket landskap er det egentlig vi ønsker?

Ulike vernesyn

Forvaltningen av landskapsvern-områder inkluderer gjerne flere ulike bevaringsmål. I realiteten kan dette bety en avveining mellom disse bevaringsmålene; for eksempel bevaring av kultur- og naturminner, landskap og bruk knyttet til ulike tidsepoker, eller ulike typer bruk og tilhørende landskap. Ulike rettighetshavere kan ha ulik oppfatning om arealbruk og landskap, men kan og overse mulig felles interesser.

I delprosjektet "Vernesyn i fjell-ets landskapsvern-områder" ønsket vi å se på ulike rettighetshaveres

syn på hvordan landskapet skal forvaltes. Bønder, reineiere og andre ressursutnytttere i fjellandskapet er en viktig gruppe av rettighetshavere fordi hva disse brukerne gjør og ikke gjør vil være avgjørende for hvordan landskapet utvikler seg. Her åpner det seg mange alternative løsningsforslag. Er det vår barndoms kulturlandskap, eller kulturlandskapet slik det var da våre foreldre og beste-foreldre var barn? Kanskje vi ønsker å gjenopp- live noe av forhistoriens landskap med jernvinner, brenning av kull og tjære, fangst og jakt – eller et mer upåvirket naturlandskap der kulturspor er visket ut? Ønsker vi elementer av alt dette i ut- valgte delområder? Og hvilke oppfatninger har vi om verdiskaping i verneområdet? Både natur- og kulturforvaltningen har i dag egne verdiskapings- program rettet mot verneområder. Ønsker vi oss et landskap som er preget av jordbruk eller turisme og reiseliv?

Prosess for en gruppe aktive brukere

Disse spørsmålene danner bakteppet for en dialog- basert strategiprosess for en fokusgruppe bestående av aktive brukere i fire landskapsvern-områder i fjellet.

Vi har hatt to siktemålet med prosessen:

- Undersøke hvilke natur- og kulturkvaliteter ved landskapsvern-områder i fjellet som aktive brukere vektlegger.
- Dialog og beskrivelse av bruk av landskaps- vern-områder som aktive brukere ønsker frem- over.

Den strategiske dialogprosessen for fokusgruppen ble gjennomført parallelt med andre forsknings- aktiviteter i DYLAN-prosjektet i perioden 2009- 2011. Resultatene fra prosessen skal brukes på to måter:

- Som del av kunnskapsgrunnlaget for DYLAN.
- Som innspill til berørte forvaltningsorgan for å forbedre dagens forvaltningspraksis.

Innholdet i denne rapporten

Denne rapporten er en dokumentasjon av resul- tatene fra fokusgruppens tre workshoper. Kapittel 2 sammenfatter de viktigste innspillene fra prosen- sen. De overordnede konklusjonene fra prosessen er samlet i 2.1. På slutten av tredje og siste work- shop ble fokusgruppen bedt om å bli enige om 10 anbefalinger for bevaring og utvikling av land- skapsvern-områder. Disse har vi samlet i 2.2 og er forslag til overordnede tiltak for en forbedret for- valtningspraksis.

¹ Austrheim, G., Bakkestuen, V., Hjelle, K., Kallhovd, K., Sjøgren, R. & Skar, B. 2009. Arvesølv til besvær? Kronikk Nationen 04.06.2009

Deltagere fra Budalen og Grimsdalen arbeider sammen på Hjelle Hotel juni 2011. Foto: Gunnar Austrheim.

Fokusgruppe oppstilt foran Grimsdalshytta i juni 2010. Foto: Gunnar Austrheim.

Kapittel 3 tar kort for seg opplegg og gjennomføring av den dialogbaserte strategiprosessen. Kapittel 4 er en fyldig dokumentasjon av hovedtrinnene i prosessen - fra utvikling av fremtidsbilder (4.1) til vurderinger av nåsituasjonen for de fire landskapsvernområdene (4.2) og dagens forvaltningspraksis (4.3). Dette igjen danner bakgrunn for en beskrivelse av en felles visjon (4.4) og en beskrivelse av de overordnede mål- og strategiområdene som fokusgruppen mener at en fremtidsrettet og robust forvaltningspraksis må bygge på (4.5).

2 Sammendrag og anbefalinger

2.1 Hovedpunkter fra prosessen for fokusgruppen

Vernet er ikke i konflikt med fremtidig bruk

Vernet hindrer ikke bruk av landskapsvernområder. Tvert imot, et sterkt vern bidrar til å bevare områdenes natur- og kulturkvaliteter. Brukerne deler med myndighetene dagens vernesyn og målsettingene for landskapsvernområder.

Økt allmenn bruk

Landskapsvernområder skal være tilgjengelig for allmenn bruk. Landskapsvernområder er et gode for hele samfunnet. Tilgjengeligheten *til* og *i* områdene må økes. Det er videre viktig at fremtidig bruk er tilpasset bruk som allerede finnes i områdene.

Vernet gir muligheter

Vernet skal ikke være «konserverende», men skape nye muligheter i landskapsvernområdene og bygdene rundt. Vernet skal bidra til å styrke lokalsamfunnene. Verdiskaping i tråd med vernformålet er avgjørende for å styrke lokalsamfunnene i tilknytning til verneområdene.

Livskraftige bygder – sikring av arbeidsplasser

Vernet skal bidra til økt sysselsetting både innenfor primærnæringer (landbruk, reindrift o.l.) og annen tjenesteproduksjon (guiding, reiseliv, informasjon osv.). Landskapsvernområdene har behov for mange kompetanseområder.

Ikke tilstrekkelig ressurser til forvaltning av landskapsvernområder

Forvaltningsplanene har gode forslag til tiltak. Men på grunn av manglende finansiering får man ikke fulgt opp det som ligger i dagens planer. Dette vil igjen føre til at landskapsvernområdenes natur- og kulturkvalitet forringes.

Styrke den lokale forvaltningen av landskapsvernområder

Selv om myndighetene har gjort tiltak for å styrke den lokale forvaltningen, er det fremdeles ikke reell medvirkning og dialog i forvaltningen av landskapsvernområder. Hovedmålet fremover må være å styrke og videreutvikle en lokalt tilpasset forvaltning.

Hvert landskapsvernområde er unikt

Hvert landskapsvernområde har unike natur- og kulturkvaliteter. Vernemål må være generelle for landskapsvernområder, men utvikling av hvert område må ta hensyn til områdets egenart. Tiltak må tilpasses lokalt.

En erfarings- og kunnskapsbasert forvaltning er en viktig målsetting

Forskning og kunnskapsutvikling i landskapsvernområdene skal bidra til økt forståelse for landskapenes unike egenart. Målet må være å videreutvikle den kunnskapsbaserte forvaltningen, blant annet ved å tilføre mer kunnskap til det lokale forvaltningsnivået.

2.2 Fokusgruppens anbefalinger om bevaring og utvikling av landskapsvernområder

Ressurser lokalt

1) Økte ressurser til å gjennomføre dagens forvaltningsplaner må gjøres tilgjengelig lokalt

For å sikre ønsket utvikling må det stilles til rådighet tilstrekkelige ressurser lokalt for å gjennomføre tiltak som ligger i dagens planer. Ressurser er i denne sammenheng økonomiske midler og fagpersoner (kompetanse).

Oppdaterte forvaltningsplaner

2) Systematisk revisjon av forvaltningsplaner hvert 5. år

Landskapsvernområder er i stadig endring fordi bruken av området endrer seg. For å være et godt verktøy for den praktiske forvaltningen må forvaltningsplaner være oppdaterte. Revisjon av forvaltningsplaner må skje hvert 5. år.

Helhetlig forvaltning

3) Naturforvaltningen må samarbeide tettere med næring, landbruk og kulturminnevern

Ansaret for forvaltningen av nasjonalparker og landskapsvernområder må legges under flere departementer enn i dag. F. eks. Nærings- og handelsdepartementet, Landbruks- og matdepartementet og Miljøverndepartementet.

Medbestemmelse lokalt

4) Brukere må sikres reell medbestemmelsesrett

Det er avgjørende at fora for rettighetshavere, lokale og regionale vernemyndigheter opprettes på minste lokale nivå (grunneierlag, geografisk naturlig område o.l.). Hensikten med slike fora er å forankre forvaltningen på rettighetsnivå og å skape nærhet til beslutninger. Brukerne skal ha reell medbestemmelsesrett og foraene skal ha

regelmessige møter og reell forvaltningsmyndighet lokalt.

Dialog og kommunikasjon lokalt

5) Arenaer for dialog og kommunikasjon opprettes lokalt

Å legge til rette for kommunikasjon, kunnskapsformidling og læring mellom forvaltning, forskning og brukere gjennom bruk av rådgivende utvalg/ forum er avgjørende for en kunnskapsbasert forvaltningspraksis.

Rovdyr versus beitedyr

6) Rovdyrtall må balanseres i forhold til beitedyr som landskapspleiere

Rovdyrbestanden i et landskapsvernområde må balanseres i forhold til områdets egenart og bruk. Rovdyrpolitikken må innrettes slik at den tilrettelegger for beitedyr som kulturlandskapspleiere.

Rettigheter og bruk

7) Rettigheter må være knyttet opp mot bruk

Grunneier/ brukerrettigheter i verneområder må ikke bli svekket av vernevedtaket, men må i dialog med rettighetshavere tilpasses verneformålet. For eksempel må setrene forbli en ressurs til garden også i fremtiden. Setrene må sikres slik at de ikke deles fra jord og tun og får en annen formell status, f. eks. bolig.

Tilgjengelighet og allmenn bruk

8) Områdene må tilrettelegges for bruk som svarer med områdenes kvaliteter og særpreg

Bruken av et verneområde må ivareta og støtte opp om de unike kvalitetene som området representerer. Tilfartsveier inn til området må forbedres der dette er avgjørende for tilpasset bruk.

Arealbruk og næring

9) Tradisjonell arealbruk for reindrift og jordbruk må sikres

Tilstrekkelig areal for reindrift og jordbruksnæring må sikres. For utviklingen av disse næringene må det kunne bygges infrastruktur som veier, broer, gjerder osv. Utvikling av andre næringer (f.eks. turisme og reiseliv) må ikke gå på bekostning av reindrift og jordbruk.

Arbeidsplasser og næring

10) Vernet skal generere verdiskaping og arbeidsplasser

Vernet skal styrke utviklingen av livskraftige bygder i tilknytning til landskapsvernområder/ nasjonalparker. Det må legges til rette for næringsutvikling og etablering av arbeidsplasser i og rundt verneområder.

3. Opplegg og gjennomføring

Proessen for fokusgruppen har vært lagt opp som en dialogbasert strategiprosess. Til sammen har deltagerne møtt til tre arbeidssamlinger (workshops) i løpet av tre år.

Formål

Hensikten med prosessen har vært få frem hvilke natur- og kulturkvaliteter sentrale rettighetshavere legger vekt på i verneområdene. Vi har vært interessert i å kartlegge om brukere har samme vernefilosofi for landskapsvernområdene som myndighetene, og eventuelle konfliktlinjer mellom bruk og forvaltning. Videre har vi lagt vekt på å få frem hvilken bruk deltagerne i fokusgruppen ser for seg i fremtiden.

Deltagerne i fokusgruppen

Fokusgruppen besto av i utgangspunktet fire aktive brukere i fire ulike studieområder med tilknytning til jordbruk, reindrift, eller annen beitebruk. Fokusgruppen har bestått av stort sett de samme deltagerne gjennom hele prosessen. Bortsett fra en person, jobbet ingen av deltagerne i fokusgruppen i forvaltningen.

Opplegg for prosessen

Hvorfor valgte vi å bruke en dialogbasert strategiprosess som tilnærming for arbeidet i fokusgruppen? Dette av flere grunner:

- En prosess, i motsetning til et enkelt møte, gir oss kunnskap over tid. Vi har hatt som mål å avdekke de grunnleggende problemstillingene knyttet til bruk og forvaltning.
- En prosess muliggjør bruk av flere tilnærminger og teknikker. F. eks. brukte vi scenarieteknikker på første workshop for å utvikle alternative fremtidsbilder og slik unngå å «låse» prosessen for raskt til bestemte konklusjoner.
- En prosess er en bevisstgjøringsprosess for deltagerne. Det er en måte å klargjøre egne standpunkt.
- En prosess avklarer også hva deltagerne er enige om og hva som skiller dem. Vi har lagt vekt på å få frem det fokusgruppen er enige om.

Workshopene

Følgende tre samlinger ble gjennomført for fokusgruppen:

Workshop 1:

Tittel: Alternative bilder av fremtidens landskapsvernområder

Sted: Vitenskapsmuseet, Trondheim

Dato: 19. - 20. mai 2009

Workshop 2:

Tittel: Visjon og mål for landskapsvernområder

Sted: Grimdalshytta

Dato: 7. - 9. juni 2010

Workshop 3:

Tittel: Strategi for landskapsvernområder

Sted: Hotell Hjelle i Oppstryn

Dato: 6. - 8. juni 2011

Figuren på neste side gir et mer detaljert bilde av prosessen. Hver workshop var delt opp i tre eller fire temaområder. For hvert temaområde skulle deltagerne i grupper, individuelt eller samlet løse en eller flere oppgaver. For hver workshop formulerte vi et ledespørsmål (formål).

Eksterne foredrag utenom prosjektgruppen

I løpet av prosessen benyttet vi oss av eksterne foredragsholdere for å sette fokus på bestemte temaer. Her er en oversikt over disse:

- Budalen i et kulturhistorisk lys v/ Lars F. Stenvik, NTNU, Vitenskapsmuseet
- Kunsten å se inn i fremtiden – hjortevilt 2030 v/ Johan Trygve Solheim, Norsk Hjortesenter
- Næringsutvikling i en fjellbygd v/ Hans Brimi Skjåk
- Kulturminner i bruk - verdi, vekst og vern v/ Åse Bitustøl, Riksantikvaren
- Om prosjektet Nærøyfjorden Verdensarvpark, v/ Erling Oppheim, Nærøyfjorden Verdensarvpark
- Verdiskapingsprogrammet: Naturarven som verdiskaper v/ Asgeir Meland, Direktoratet for naturforvaltning

Tabellen nedenfor viser i detalj hvordan vi organiserte arbeidet i fokusgruppen.

Fokus	Tema	Ledespørsmål
Workshop 1: Hvilket landskap ønsker vi, og hvordan vil landskapet i de ulike verneområdene se ut i 2030?	Bolk 1: Vurdering av dagens landskap	Hvilket landskap ønsker vi?
	Bolk 2: Fremtid	Hvordan kan landskapene se ut i 2030?
	Bolk 3: Et robust landskap for fremtiden	Hva er et bærekraftig fremtidsbilde?
Workshop 2: Hvilke overordnede mål skal <u>vi</u> og <u>forvaltningen</u> ha for landskapsvern-områdene?	Bolk 1: Våre briller	Ser vi landskapsvern-områdene på samme måte?
	Bolk 2: Visjon	Hvilken visjon for landskapsvern-områdene er samlende for brukerne og forvaltningen?
	Bolk 3: Mål	Hvilke mål skal vi ha for landskapsvern-områdene?
	Bolk 4: Tiltak	Hvilke tiltak må vi sette i gang med for å utvikle et robust landskapsvern-område?
Workshop 3: Hva skal være bærebjelken i forvaltningens strategi for landskapsvern-områdene?	Bolk 1: Visjon/hovedmål	Hva er hovedretningen?
	Bolk 2: Strategi-områder	Hva skal oppnås/realiseres?
	Bolk 3: Fyrtårn	Hvilket stort verdiskapingsprosjekt skal vi gjennomføre?
	Bolk 4: 10-punkts-erklæring	Hva er det viktigste vi er enige om?

4. Dokumentasjon av fokusgrup- pens arbeid

Hensikten med dette kapittelet er å dokumentere resultatene fra hovedtrinnene i den dialogbaserte strategiprosessen for fokusgruppen.

- Fremtidsbilder for landskap og bygder i fjell-områder (4.1)
- Vurdering av dagens ståsted i de fire landskapsvernområdene (4.2)
- Vurdering av dagens forvaltning av landskapsvernområder i fjellet (4.3)
- Visjon for landskapsvernområder i fjellet (4.4)
- Fire mål- og strategiområder for landskapsvernområder i fjellet (4.5)

Figuren nedenfor illustrerer hvordan dette kapittelet er bygget opp og samsvarer med hovedtrinnene i prosessen.

4.1 Fremtidsbilder for landskap og bygder i fjellstrøk

Studieområdene i DYLAN-prosjektet er landskapsvernområder i fjellet. Hvordan vil disse påvirkes av samfunnsutviklingen fremover? Dette var det første grunnleggende spørsmålet vi

stilte fokusgruppen. Store deler av første workshop var satt av til å utvikle ulike fremtidsbilder for bygdeutviklingen i fjellstrøk. Poenget var ikke å utvikle systematiske scenarier, men bevisstgjøre deltagerne på alternative, mulige utviklingsløp uavhengig om utviklingen var ønsket eller ikke. Hvert fremtidsbilde skulle beskrives med noen stikkord. Det viktige var å få i gang en dialog om konsekvenser av ulike fremtidsbilder. Vi la også vekt på at fremtidsbildene skulle være mest mulige «nøytrale». De skulle inneholde både utviklingstrekk deltagerne kunne oppfatte som positive og negative.

Hovedgrunner til at vi utarbeidet fremtidsbilder på første workshop var:

- Bevisstgjøre på alternative forløp
- Bevisstgjøre på endringsprosesser i omverdenen
- Sette ord på muligheter og utfordringer for landskapsvernområder
- Analysere konfliktlinjer
- Bevisstgjøre på forskjellen mellom deskriptive beskrivelser av fremtiden (fremtidsbilder) og ønskede bilder av fremtiden (visjon eller målbilder)

Fokusgruppen utviklet tre fremtidsbilder ved å identifisere hva de mente var de mest usikre utviklingstrekkene som var relevant for bygdeutviklingen i fjellstrøk.

Den ene usikkerheten handlet om kulturverdier: Ville bygdeutviklingen fremover preges av tradisjonelle verdier eller av mer urbane verdier?

Den andre usikkerheten handlet om hva som er hovedtendensene i matproduksjonen i verden. Vil det være slik at det forstatt skjer mye matproduksjon i nord - og dermed lokalt - eller vil sørlige land stå for mesteparten av matproduksjonen?

Fokusgruppen mente at det var tre fremtidsbilder som var særlig relevante i forhold til disse usikkerhetene. Landsbygmuseet, Grünerløkka goes Sogn og fjordane og Rondane. I figuren nedenfor har vi plassert disse i forhold til de to usikkerhetene vi nevnte ovenfor.

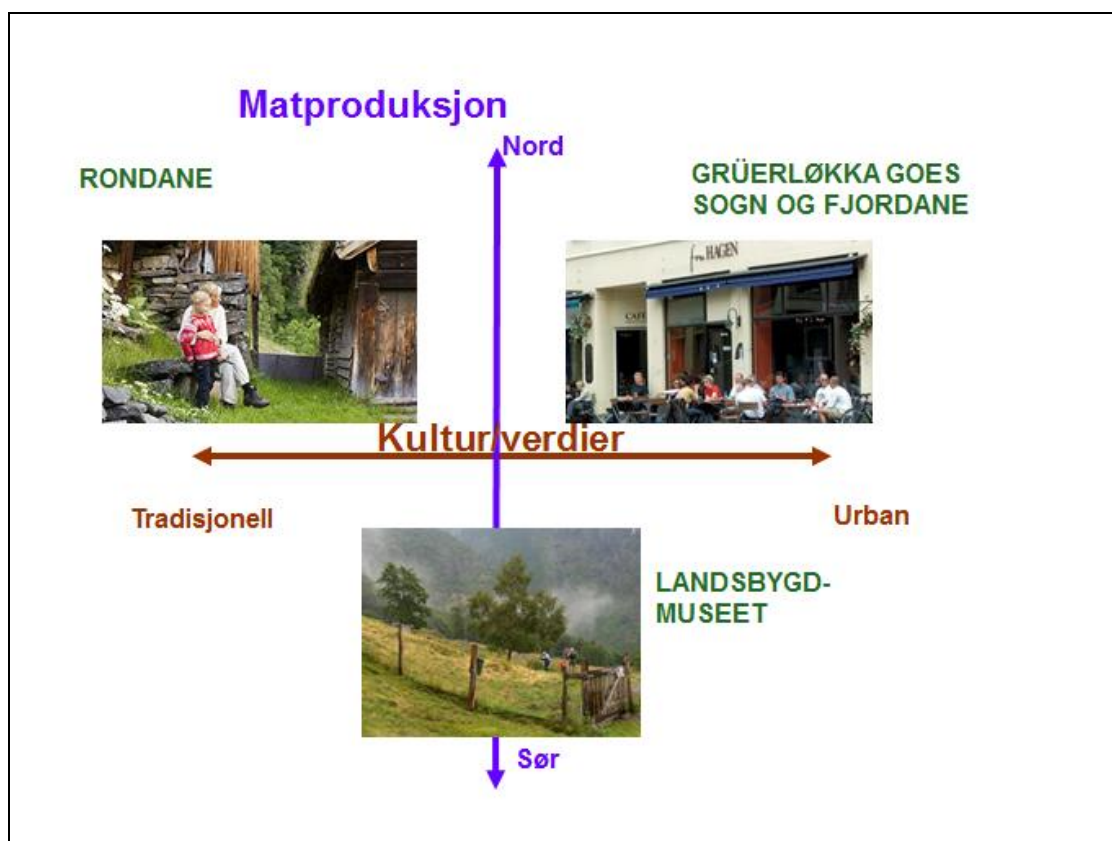
4.1.1 Landsbygmuseet

Dette er et fremtidsbilde som handler om avfolkning av bygdene. Tradisjonell bruk av landskapene i fjellet er redusert betraktelig, da man i liten grad er opptatt av å opprettholde matpro-

duksjon i Norge. Konsekvensen er gjengroing og forfall av mange støler og gårder. Imidlertid har urørte landskap en stor egenverdi. Landskapene er redusert til museum.

Slik beskrev fokusgruppen dette fremtidsbildet:

- Avfolkning av bygdene
- Gjengroing som følge av langt mindre aktivitet
- Masse urørt villmark kombinert med gamle kulturminner og nedlagte støler og gårder
- Urørt landskap har stor verdi - flere store restaureringsprosjekter der man tilbakefører landskap til sin "opprinnelige" form
- Ødemark gir status i verdenssamfunnet - attraktivt område for uorganisert villmarksliv
- Norge får pris for god roviltsforvaltning - i mange strøk er det ikke lenger konflikt mellom rovdyr og beitedyr
- Kulturturisme er populært - turister kommer med buss for å oppleve historiene rundt bygda
- Liten verdiskaping i bygdene/landskapsvernområdene i dette fremtidsbildet
- I dette fremtidsbildet er det en brytning mellom tradisjonelle verdier (representert med kulturturisme) og urbane verdier (representert med vern av rovdyrbestandene i landet)

4.1.2 Grünerløkka goes Sogn og Fjordane

Dette er et fremtidsbilde som handler om at urbane personer «oppdager» fjellandskapene og bygdelivet. Disse blir toneangivende for videre bruk av tradisjonelle stuler og gårder. I dette fremtidsbildet dyrkes nyskaping. Landskapene tilrettelegges for moderne bruk og den sosiale strukturen i bygdene endres. Et landskap er bygget rundt en overordnet «forretningsidé» og menneskene jobber sammen om nå målet, slik som i en næringsklynge.

Slik beskrev fokusgruppen dette fremtidsbildet:

- Urbane verdier har blitt trendsettende på landsbygda. Stuler og gårder oppgraderes - utenpå har de gjerne et tradisjonelt preg, men inni er det high tech og komfort som gjelder (tilpasset lavkarbonsamfunnet)
- Innovasjon og nyskaping dyrkes i dette fremtidsbildet - og bygdene blir mangfoldige og varierte pga. nyskaping og nytenkning (individuelle løsninger dyrkes frem)
- De som driver tradisjonell seterdrift lever side om side med mennesker som bruker stulene til andre formål (gjørne kombinasjon mellom gårdsdrift og andre yrker som de har tatt med seg fra byene)
- Nye forretningskonsepter utvikles - stulene og landskapet er en perfekt ramme for teambuilding og andre lignende aktiviteter
- Pga klimaendringer har nye arter blomstret opp og det er blitt mulig å dyrke mer "eksotiske" arter - dette har også bidratt til mangfold og en endring fra det tradisjonelle gardsbruket
- Man bor som i franske landsbyer - og samarbeid mellom beboerne er vanlig

4.1.3 Rondane

Dette fremtidsbildet handler om å ta i bruk gamle støler og gårder og om å videreføre gamle tradisjoner i fjellet. Småskala matproduksjon er en sentral del av fremtidsbildet. Men like viktig er det å videreføre den tradisjonelle bruken av støler og gårder (immateriell verdi, f. eks. tradisjonen rundt budeia). Kommersialisering av den gamle kulturarven skjer på dens premisser.

Slik beskrev fokusgruppen dette fremtidsbildet:

- Her er det tradisjonene rundt de gamle setrene og gårdene som videreføres. Man ser en verdi i å ivareta de gamle tradisjonene og gjøre det på "gammelmåten". Det dreier seg om å skape

levende bygder som utnytter landskapets egenart

- Gjengroing hindres - kulturlandskapet ivaretas
- Småskalaproduksjon dominerer og dette gir økonomi til skjøtsel og vedlikehold, samtidig som det gir næringsgrunnlag til de som lever i bygdene
- Kommersialisering av produkter blir avgjørende og det handler om å skape brand og tiltrekke seg turister og andre. En spenning mellom hvor mye man kan kommersialisere og likevel beholde identiteten (det som er ekte)
- Det utvikles produkter i tillegg til gårdsdrift (som er grunnlaget for annen næringsvirksomhet)
- Historiefortelling (storytelling) utvikles. Lokale guider forteller om lokalhistorie og dette gir identitet og er med på å utvikle brandet. Fagkompetansen på natur og kultur utvikles
- Det er mennesker som har denne leveformen i blodet som viderefører den - turistene og de besøkende er gjerne fra byer, men svært få urbane slår seg ned i områdene

4.2 Vurdering av dagens ståsted i de fire landskapsområdene

Hensikten med fremtidsbildene var å bevisstgjøre fokusgruppen på mulige sosio-økonomiske endringer fremover. Neste hovedtrinn i prosessen var å undersøke nåsituasjonen i hvert av de fire landskapsvernområdene.

Landskapsvernområder har selvsagt en rekke like utfordringer ettersom dette er områder som er underlagt vernebestemmelser. Derfor var det mulig å beskrive en overordnet strategi for hvordan disse områdene bør utvikles fremover og hvilke tiltak som bør prioriteres (se 4.5). Men fokusgruppen la stor vekt på at områdene har ulike utfordringer og det av flere grunner:

Hvert landskapsvernområde representerer unike kvaliteter. Både natur- og kulturkvalitetene har blitt til på landskapets premisser. Selv om Budalen og Grimsdalen er gamle seterdaler - og har mange felles utfordringer og muligheter - så er det likevel mange små forskjeller mellom dem. Fokusgruppen var svært opptatt av at utviklingen av et område måtte ta utgangspunkt i områdets egne natur- og kulturkvaliteter.

Landskapsvernområdene ble opprettet på ulike tidspunkt og er i forskjellige faser hva angår forvaltningen. Dividalen har så vidt kommet ut av

startgropen, og har en rekke utfordringer knyttet til dette. For eksempel mangler det en helhetlig plan for å utvikle området. Grimsdalen har kommet mye lenger. Her er det etablert et eget råd for landskapsvernområdet som fungerer.

Tre viktige innspill fra fokusgruppen:

- Landskapsvernområdene er ikke like og har til dels ulike utfordringer
- Landskapsvernområdene må utvikles videre iht. deres egenart
- Landskapsvernområder kan lære av hverandre ved å utveksle erfaringer

I det følgende skal vi derfor presentere de ulike områdene hver for seg. For hvert område presenterer vi 1) ønsket bilde 2030 og ønsket

hovedmål for forvaltningen, 2) en strategisk vurdering av området i form av en SWOT-analyse fra 2009 og 3) en vurdering av forvaltningspraksisen i området: hva fungerer og hva fungerer ikke i dagens forvaltningspraksis av området.

4.2.1 Dividalen

Dividalen landskapsvernområde i Målselv kommune, Troms fylke, ligger i dalen på vei opp mot Dividalen nasjonalpark nær grensen mot Sverige. Fra gammelt av er dette et samisk område. Jordbruket har satt sitt preg på dalen siden 1800-tallet. Skogen er tydelig preget av ulike kulturspor, men den har og et stort biomangfold med sjeldne lav og sopp. I dag er Dividalen også et populært tur- og jaktområde. I Dividalen bor det mennesker fast hele året.

Fra Dividalen. Foto denne side og neste ved Per Sjøgren, Tromsø Museum

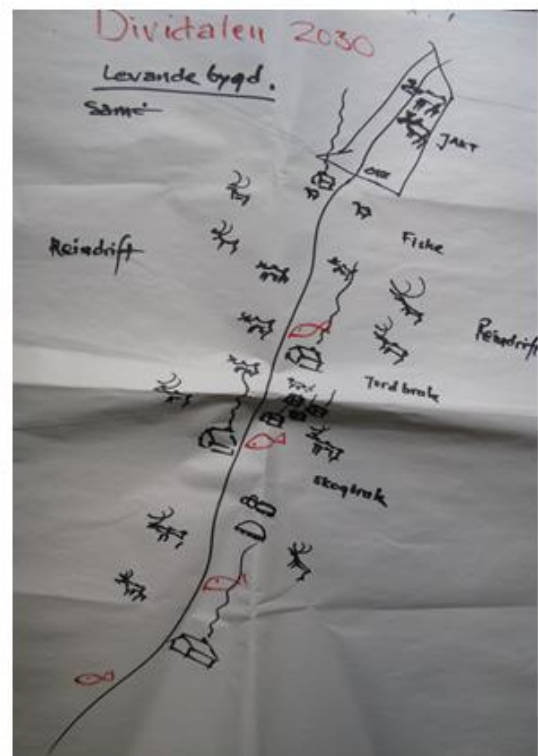

Dividalen - ønskebilde 2030

- En levende bygd
- Sameksistens mellom ulike næringer (reindrift, skogbruk, jordbruk, turisme)
- Utnyttelse av fiske, jakt og fangst. Utnyttelse av kulturminner. Videreforedling av skog, vilt, fiske og egen kjøttproduksjon (sau, okse, rein)
- Lokalforvaltning av rovdyr (gjøre gjerdet overflødig)
- Utvidet beitebruk
- Flere unge tilbake, dvs. utvikling i området

Ønsket hovedmål for forvaltningen:

- Områdenes egenart blir ivarettatt samtidig som befolkning og næringsutøvelse i området videreutvikles

Strategisk analyse av nåsituasjonen i Dividalen

STYRKER

- Beliggenhet (stedet)
- Mangfold i befolkningen
- Kulturmangfold

SVAKHETER

- Beliggenhet (logistikk)
- Ensidig næringsstruktur
- Manglende samhandling

Foto: Arve Elvebakk, Tromsø Museum

MULIGHETER

- IKT og kommunikasjon
- Fokus på Nordområdene
- Etterspørsel etter det autentiske

TRUSLER

- Sentralisering
- Avfolkning
- Dårlig kommunikasjon

Dagens forvaltningspraksis

Hva fungerer i dag?

- Reindrift som næring
- Lokalbefolkningen blir invitert med i fora og sett på som en ressurs

Hva fungerer IKKE i dag?

- Kommunikasjon (hva foregår når/ hvorfor, i hvilken sammenheng)
- Kunnskapsformidling
- Mangel på samordning av nivåene: Miljøverndepartementet/ Direktoratet for naturforvaltning/ Fylkesmannen/ kommunen versus Statskog/ reindriften/ lokalbefolkningen
- Forvaltningsplanen er ikke operativ
- Rettighetsavklaring mangler: reinbeitekonvensjon, Hålogalandseiendommen, Fjellogen
- Tverrfaglig koordinering fra myndighetene; Landbruk/ miljø/ næring (rovdyrpolitikk/ mattilsyn/ miljø landbruk/ reindrift), virkemiddeldisponering/næringsutvikling

4.2.2 Budalen og Grimsdalen

Deltagerne fra Budalen og Grimsdalen arbeidet ofte i samme gruppe i løpet av prosessen. Derfor presenteres disse områdene sammen:

Budalen landskapsvernområde i Midtre Gauldal kommune, Sør-Trøndelag er ett av 20 nasjonalt utvalgte kulturlandskap. Dalen har vært et viktig område for jernutvinning i forhistorisk tid. I dag er det seterbruket som preger landskapet.

Grimsdalen landskapsvernområde ligger i Dovre kommune, i Oppland. Ressurser i dalen har vært

utnyttet siden forhistorisk tid. I nyere tid har dalen vært brukt til setring.

4.2.3 Erdalen og Sunndalen

Erdalen og Sunndalen i Stryn kommune, Sogn og Fjordane ble i 1998 innlemmet i Jostedalsbreen nasjonalpark for å ta vare på verdifulle kulturlandskap og verne om kulturminner ved Jostedalsbreen. Begge dalførene har seterbruk og kulturlandskap med lange røtter; landskap som i dag er i ferd med å gro igjen.

Budalen. Foto: Gunnar Austrheim.

Grimsdalen. Foto: Des Thompson.

Erdalen og Sunndalen - ønskebilde 2030

- Bedre tilkomst og informasjon: Utbedring av bilvei og sti. Ikke bilvei lenger enn i dag
- Godt vedlikeholdte seterhus med opplegg for servering av gardsmat (seterkost)
- Setervoller og beiteområder ryddet
- Tilrettelagt for fiske, hjortejakt og villreinjakt (jaktutleie, tilrettelagt jakt)
- Beiting med storfe, sau og geit
- Bre og -fjellføring
- Kulturminneformidling
- Kraftverk i nedre del av dalen
- Økonomiske virkemidler som tar vare på aktivt jordbruk og utmarksbruk

Ønsket hovedmål for forvaltningen:

- Grunnlag for lønnsom matproduksjon på en måte som skaper opplevelsverdier gjennom å ta vare på og utvikle kulturlandskap og arts mangfold
- Beitebruksordninger som er tilpasset utfordringene for å ivareta natur- og kulturkvaliteter (for eksempel bare storfe på setrene hjemme i Erdal)
- Ordninger for å ivareta setermiljøene der gamle seterhus står i fare for å bli borte
- Koordinering av bruksretter

Strategisk analyse av nåsituasjonen i Budalen og Grimsdalen

STYRKER

- Statsallmenningen gjør at det har vært og vil være en helhetlig forvaltning av dalene
- Grimsdalsprosjektet "Grimsdalen"
- Landskapet/ miljøet i Grimsdalen og Budalen blir oppfattet som ekte og en del av den norske kulturarven

MULIGHETER

- Interessant område for mange fagmiljøer
- Befolkningens behov for å oppleve sine "røtter" og urbanisering
- Internasjonalt ansvar for å bevare villreinens leveområder
- Begynnende sykkelkulturisme
- Beiteprosjekt

Fra Budalen. Foto: NTNU

SVAKHETER

- Dagens landskap er avhengig av bruk for at verdiene skal ivaretas. Seterhus lite i bruk, kun to aktive støler
- Kryssende interesser
- Motivasjonen hos aktive rettighetshavere blir borte
- Liten tilrettelegging
- Få kunnskapsformidlere

TRUSLER

- Landbrukspolitikken
- Økonomiske virkemidler for å ivareta landskapet/verdiene
- Rigid vern som gjør at lokal stolthet og eierskap til området blir borte

Dagens forvaltningspraksis

Hva fungerer i dag?

- Tiltak i forhold til seterbygninger for aktive brukere
- Uttak av ved
- Skilting fra hovedvei til Grimsdalen
- Vedlikehold av vei i Budalen. OBS nødvendig med tilrettelegging for tyngre kjøretøy (bruer – snuplasser – veibredde)
- Vintertilsyn fungerer i Budalen, ikke aktuelt i Grimsdalen
- "Regulering" av Grimse, vernet vassdrag

Hva fungerer IKKE i dag?

- Rovdyr mot beitedyr og uttak av skadedyr
- Skilting fra hovedvei til Budalen
- Vedlikehold av vei i forhold til manglende grusuttak i Grimsdalen
- Restaurering av seterbygninger til landbruk
- Hvor blir bruksrettighetene av ved salg av eiendom?

Fra ekskursjon for fokusgruppen i Oppstryn. Foto over og under: NTNU

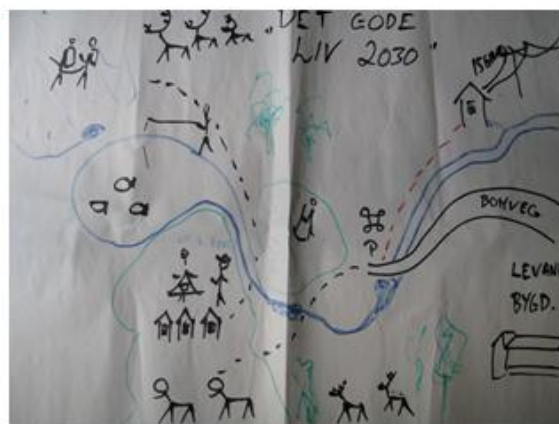

Erdalen og Sunndalen - ønskebilde 2030

- Bedre tilkomst og informasjon: Utbedring av bilvei og sti. Ikke bilvei lenger enn i dag
- Godt vedlikeholdte seterhus med opplegg for servering av gardsmat (seterkost)
- Setervoller og beiteområder er ryddet
- Tilrettelagt for fiske, hjortejakt og villreinjakt (jaktutleie, tilrettelagt jakt)
- Beiting med storfe, sau og geit
- Bre og -fjellføring
- Kulturminneformidling
- Kraftverk i nedre del av dalen
- Økonomiske virkemidler som tar vare på aktivt jordbruk og utmarksbruk

Ønsket hovedmål for forvaltningen:

- Grunnlag for lønnsom matproduksjon på en måte som skaper opplevelsesverdier gjennom å ta vare på og utvikle kulturlandskap og arts mangfold
- Beitebruksordninger som er tilpasset utfordringene for å ivareta natur- og kulturkvaliteter (for eksempel bare storfe på setrene hjemme i Erdal)
- Ordninger for å ivareta setermiljøene der gamle seterhus står i fare for å bli borte
- Koordinering av bruksretter

Strategisk analyse av nåsituasjonen i Sunndalen og Erdalen

STYRKER

- Spennvidde i landskap
- Ligger midt i turistløypa
- Stort potensiale for jakt (stor hjortebestand)

SVAKHETER

- Sesongdrift (vinterstengt)
- Risiko for skred/flom

Foto: Des Thompson

MULIGHETER

- Nasjonalparksenter (status)
- Trend - villmark/ uberørt
- Trend - ekstrem aktivitet (klatring, off pist osv.)

TRUSLER

- Verneregler/forvaltning
- Landbrukspolitikk
- Avfolkning

Dagens forvaltningspraksis

Hva fungerer i dag?

- Dialog med saksbehandler hos fylkesmannen
- Vilje til å tenke tilrettelegging
- Bra samsvar om mål for området
- Praktisk gjennomføring av tiltak

Hva fungerer IKKE i dag?

- Avstand til forvaltningsnivå - ting tar tid!
- Ressurser til planlegging og gjennomføring
- Samordning av ulike forvaltningsorgan sine virkemidler
- Organisering av brukere/ grunneiere
- Kontakt med fagmiljø/ kompetanse
- Dialog og medvirkning - arenaer for møte mellom forvaltning og brukere
- Motstridene signal fra politiske organ
- Få kompetansesetillinger i tilknytning til området

4.3 Vurdering av dagens forvaltning av landskapsvernområdene

I 4.2 vurderte deltagerne fra de ulike områdene ulike sider ved landskapsvernområdene, inkludert hva som fungerer og ikke fungerer i forhold til forvaltningen. I dette avsnittet skal vi gjengi hovedinnholdet fra en mer overordnet diskusjon rundt forholdet mellom brukere og forvaltningen av landskapsvernområder om hva som er de viktigste problemområdene i dag.

4.3.1 Vernet er ikke problemet, men det er forvaltningspraksisen

Forvaltningen har et ansvar for å ivareta vernebestemmelsene for landskapsvernområdene. Vi spurte deltagerne i fokusgruppen om de mente vernebestemmelsene var til hinder for bruken i landskapsvernområder. Med andre ord, var det slik at forvaltningen hadde et syn på vern og bruk, mens brukerne hadde et annet syn. Fokusgruppen var enstemmig i sitt svar på denne problemstillingen. Vernet i dag er ikke til hinder for bruken. Verdivurderingene og målet for vernet har brukerne felles med forvaltningen. Det er forvaltningspraksisen - særlig regionalt og lokalt - som er hovedproblemet ifølge fokusgruppen.

Rettighetshavere/brukere godtar og ønsker å jobbe innenfor rammen av vernet, og har dermed ingen annen agenda enn den myndighetene har. Utgangspunktet er at brukerne ønsker å spille på lag med forvaltningen/myndighetene, men her stopper det opp. Vi skal i det følgende se på noen hovedårsaker som fokusgruppen pekte på.

4.3.2 Tydeligere og mer koordinerte forvaltningsmål

Det er to problemstillinger mellom vern og bruk som i første rekke er knyttet til det nasjonale nivået

- De nasjonale målene for vern er for utydelige og gir ingen samlet retning for brukerne
- Vernebestemmelsene i ulike områder er ikke samordnet godt nok. Ofte er det flere vernemyndigheter fra ulike forvaltningsorgan (f. eks. landbruk, miljø, kulturminner) som har ansvar for forvaltningen av et område. Disse har igjen ulike bestemmelser å forholde seg til. Det mangler med andre ord tydelige nasjonale føringer

Fokusgruppen foreslår at de nasjonale målene for vern må sikres gjennom lokal forankring og lokalt engasjement. I tillegg må forvaltningen av et område koordineres og samordnes mellom ulike forvaltningsorgan og det må være en felles målsetting og retning for forvaltningen av et landskapsvernområde.

4.3.3 Manglende forståelse og avmakt regionalt

Det er først og fremst på regionalt nivå at det er konflikt mellom vern og bruk ifølge deltagerne i fokusgruppen. Dette er naturlig da de fleste av landskapsvernområdene forvaltes av regionale myndigheter (Fylkesmannen). Det er to sider ved dette, den ene handler om forståelse, den andre om avmakt:

Forvaltningen og rettighetshavere forstår vernet på forskjellige måter. Det eksisterer i dag en grunnleggende mangel på forståelse mellom forvaltning og rettighetshavere. Dette får konsekvenser så som manglende evne til å se løsninger og en uoversiktlig situasjon for planmyndighetene.

Rettighetshavere føler avmakt i møtet med forvaltningen. Forholdet mellom den utøvende forvaltningen (regionalt nivå) og rettighetshaverne ble beskrevet som et asymmetriforhold. Deltagerne i fokusgruppen sa at mange opplever at de regionale myndighetene er enerådende og at lokale rettighetshavere ikke har noe de skulle ha sagt.

Med andre ord opplever rettighetshavere forholdet mellom forvaltning og brukere som et DE-DEM-forhold. I fokusgruppen diskuterte vi dette og konklusjonen var at rettighetshavere og brukere må være en del av forvaltningen. Fokusgruppens forslag til løsning var at rettighetshavere må defineres som del av forvaltningen og ikke stå utenfor.

4.3.4 Mangel på dialog og medvirkning

Et grunnleggende trekk ved forholdet mellom rettighetshavere/ brukere og forvaltningen er mangel på dialog og medvirkning. Dette gjør seg gjeldende på alle nivåer, men det er særlig akutt på regionalt og lokalt nivå. Fokusgruppen konkluderte med at mangel på dialog skaper konflikter. Det finnes svært få møteplasser både regionalt og lokalt der rettighetshavere er medvirkende. Ofte skjer viktige forvaltningsavgjørelser uten medvirkning fra brukere - og de gangene de er med - føler de ofte at de kun er gisler i prosessen og blir ikke hørt.

Fokusgruppen konkluderte med at rettighetshavere/ brukere ønsker å delta i prosessene og å få gjennomslag for viktige temaer som de spiller inn i prosessene. Dette må skje på møteplasser der forvaltningen og brukerne møtes.

4.3.5 Utvikling av en lokal forvaltningsmodell sikrer vern og bruk best

Konfliktlinjene på regionalt nivå, sammen med utydelige mål på nasjonalt nivå, skaper handlingslammelse på lokalt nivå. Det må være en mye mer dynamisk prosess og dialog særlig mellom det regionale og det lokale nivået. Idealet er lokal forvaltning - dvs. lokalbefolkningen må fortsatt være aktive i forvaltningen av området. For eksempel når Fylkesmannen vedtar en forvaltningsplan, så må reglene for å gjennomføre ønskede tiltak være enkle.

Brukerne er ikke en homogen gruppe. Pga. at områdene er forskjellige, så er det også forskjellige vektlegginger mellom brukere innenfor ulike områder. Dette er et viktig argument for å styrke den lokale forvaltningen og medvirkningen rundt et landskapsvernområde.

4.3.6 Mangel på kunnskap

Både myndighetene og brukerne deler målet om en kunnskapsbasert forvaltning av landskapsvernområder. Men det fungerer i liten grad ifølge fokusgruppen på regionalt og lokalt nivå, fordi det er mangel på kunnskap og kompetanse særlig på disse nivåene. Kompetansegapet er en viktig årsak til at rettighetshavere og aktive brukere føler avmakt i forhold til å forvalte områdene lokalt. Kunnskapsmangel i forvaltningen er enkelte ganger årsaken til dårlig tilpasning mellom verne-regler og forvaltning av områdene og behov i forhold til å ta vare på kulturlandskapet.

Kompetanse og kunnskap må styrkes betraktelig på regionalt og lokalt nivå. Samarbeid mellom myndigheter og lokalbefolkningen forutsetter erfarings- og kunnskapsoverføring og tilgjengelighet på fagpersoner (kompetanse).

Behovet for kunnskap går begge veier: de lokale har behov for bedre tilgang til ekspertkunnskap og forvaltningen har behov for kunnskap og kompetanse som besittes lokalt.

4.3.7 Økonomi

Manglende finansiering av tiltak som ligger i dagens forvaltningsplaner, er en gjennomgående problemstilling for landskapsvernområder. Dette

fører igjen til at prosjekter og tiltak stopper opp. Dette har konsekvenser på flere plan. For eksempel:

- Tiltaksviljen blir redusert, mindre bruk av områdene
- Manglende skjøtsel og bruk er en trussel mot kulturlandskapet
- Redusert beitebruk og gjengroing

Fokusgruppen er klar på at rettighetshavere må få betalt for det arbeidet de gjør. I dag gjør gårdbrukere og andre rettighetshavere arbeid de ikke

får betalt for, for eksempel tiltak som hindrer gjengroing. Det må være satt av penger til slike formål.

4.4 Visjon for landskapsvernområder i fjellet

I 4.2 beskrev vi hva deltagerne mente burde være hovedmål/visjon for de ulike landskapsvernområdene. Ser en visjonsforslagene fra de fire landskapsvernområdene i sammenheng, er det fire fellestrekk. I prosessen for fokusgruppen ble dette presentert som fellesgrunnlaget.

Visjonene for hvert av områdene (workshop 1):

- Dividalen: Områdenes egenart blir ivarettatt samtidig som befolkning og næringsutøvelse i området videreutvikles
- Budalen/Grimsdalen: Levende seterdal basert på natur, bruk og tradisjon
- Erdalen/Sunndalen: Grunnlag for lønsam matproduksjon, på ein måte som skapar opplevingsverdier gjennom å ta vare på og utvikle kulturlandskap og arts mangfald.

Felles visjonsgrunnlag (workshop 2 og 3):

Ta vare på og utvikle kulturlandskapets egenart

Utvikle natur- og arts mangfoldet

Skape levende seterdaler og økt bosetting i områdene

Lønnsom næringsutvikling innenfor tradisjonelle næringer og nye

Dette fellesgrunnlaget var viktig da vi på tredje og siste workshop utviklet en visjon og mål- og strategiområder for fremtidens landskapsvernområder. Deltagerne samlet seg om visjonen under.

Unike landskap - levende bygder

Ordene er ikke tilfeldig. Her er en utdypende forklaring:

Unike landskaper refererer til den rike kultur- og naturkvaliteten disse landskapene representerer. I fokusgruppens forståelse er disse landskapene vernet nettopp fordi dette er «rike» områder for samfunnet. Unik refererer også til en annen betydning, nemlig at hvert landskap har en egenart. Hvert landskapsvernområde har unike kultur- og naturkvaliteter. Hvert landskap har derfor en bestemt egenverdi.

Rike bygder refererer til den verdien landskapene ikke bare representerer for samfunnet, men for bygdene rundt. Det er en rikdom i seg selv å bo og leve i slike områder. Men områdene er rike også i den forstand at de skal kunne bidra til verdiskaping for nærliggende lokalsamfunn, og slik bidra til økt bosetting.

4.5 Fire mål- og strategiområder for landskapsvernområder i fjellet

Siste del av prosessen for fokusgruppen handlet om å utarbeide en plattform for en robust og fremtidsrettet strategi for forvaltningen. Hensikten har ikke vært å lage en ny forvaltningsstrategi,

men å diskutere hva rettighetshaverne/ brukerne mente at en fremtidsrettet forvaltningsstrategi skulle fokusere på.

Bevaring er selvfølgelig et hovedformål for et landskapsvernområde. Vi har tidligere i denne rapporten nettopp påpekt at rettighetshaverne/ brukerne og myndighetene er enige om formålet med landskapsvernområdene. I prosessen har vi lagt vernet til grunn for diskusjonen i fokusgruppen og spurt deltagerne om hva de mener skal være de overordnede mål- og strategiområdene for landskapsvernområdene. De har pekt på fire overordnede målområder:

- Landskapsvernområdene skal være tilgjengelig for allmenn bruk (4.5.1)
- Landskapsvernområdene skal bidra til verdiskaping i lokalsamfunnet (4.5.2)
- Landskapsvernområdene skal bidra til ny kunnskap i nærmiljøet og samfunnet om områdets egenart og verdi (4.5.3)
- Landskapsvernområdene skal forvaltes med reell medvirkning fra rettighetshavere og dialog mellom lokale aktører (4.5.4)

Mål- og strategiområdene (workshop 3):

4.5.1 Allmenn bruk

Hovedmål:

Landskapsvernområdene skal være tilgjengelig for allmenn bruk.

Viktige delmål:

- All bruk av området må være bærekraftig og støtte opp under verneformålet
- Bruksrettigheter skal følge gardene i bydga
- Infrastrukturen (vei, energi, IKT osv.) inn til og i områdene må være tilpasset bruken
- Viktig å rekonstruere og bevare den den materielle kulturen

Hovedstrategi:

Ivareta og gjøre tilgjengelig natur, kulturmiljøer og kulturminner for allmenn bruk og gjennom kunnskapsformidling.

Noen sentrale tiltak:

- Utbedring av stier
- Sette opp informasjonstavler og skilt i tilknytning til landskapsvernområder
- Hjemmesider for hvert område
- Opplæring

- Lys i seterhuset hver kveld i sesongen gjennom seterutleie og økt setring. Utvikle infrastruktur for å få dette til
- Politikk: Opprettholde/videreføre rettigheter i forhold til bygninger og bruk
- Infrastruktur for ferdsel og IT/telefoni (camping m/do, bil, buss, sykkel osv.)

Noen spesifikke tiltak:

- Få på plass forvaltningsplan i Dividalen (gjelder alle strategiområdene)
- Utvikle nasjonalparksenteret som en base for landskapsvernområdet i Oppstryn
- Skilt ved E6 nord og sør for Dividalen
- Turistinformasjon ved porten til Dividalen (Holt)

4.5.2 Lokal verdiskaping

Hovedmål:

Landskapsvernområdene skal bidra til verdiskaping i lokalsamfunnet.

Viktige delmål:

- Det skal drives jord- og skogbruk i områdene - småskala/nisje som supplement
- Det skal stimuleres til privat initiativ og kreativitet (nytenkning) iht. vernemandatet

- Det må avsettes tilstrekkelig med statlige midler til lokalt tjenestekjøp for å utføre skjøtselsoppgaver
- Rettighetene må være differensierte i den hensikt å tilrettelegge for næringsdriften i området
- Forvaltningen skal bygge på, utvikle og ta rede på næringskompetansen som finnes i området

Hovedstrategi:

Forvaltningen av ressursene skal gi næringsutvikling i lokalsamfunnet som er tilpasset natur- og kulturverdiene i området.

Noen sentrale tiltak:

- Tilrettelagte turer med guide
- Restaurering og tilgjengeliggjøring av natur, kulturmiljøer og kulturminner
- Merking av kulturminner
- Rydding
- Utvikle sosiale arenaer
- Økt kjøp av forvaltningstjenester lokalt
- Rettighetsavklaring til bruk av områdene (reindrift, allmenn bruk, lokalbefolkningens bruk, naturressurser)
- Tiltak for å øke bruk av lokale produsenter
- Redusere rovdyrbestand i områder med beitedyr
- Utnyttelse av førenhetene i fjellet (dersom nødvendig, åpne for beitemulighet for de uten rettighet)
- Kompetanseheving i forhold til tradisjonsmat (felles ysterier, salgskanaler, kursing osv.)
- Ubenyttede seterhus som utleienæring
- Synliggjøre bruksrettigheter som en næringsmulighet for hovedbølet

Noen spesifikke tiltak:

- Fremleie av seteranlegg som er mulig å drifte i matproduksjonen. Avklare muligheter i forhold til Statsskog som grunneier (Budalen og Grimsdalen)

4.5.3 Ny kunnskap

Hovedmål:

Landskapvernområdene skal bidra til ny kunnskap i nærmiljøet og samfunnet om områdets egenart og verdi.

Viktige delmål:

- Området skal tilrettelegges for aktivitet hvor kunnskapsformidling er en naturlig del av tilretteleggingen/ aktiviteten og der hensynet til næringsdrivende er ivaretatt
- Brukernes lokale kunnskap og erfaring skal vektlegges i forvaltningen av områdene

Hovedstrategi:

Frembringe ny kunnskap om natur- og kulturkvaliteter ved områdene og styrke kompetansen om landskapsvernområder på alle nivåer (nasjonalt, regionalt og lokalt) og hos berørte fagmyndigheter.

Noen sentrale tiltak:

- Opprette nye stillinger i tilknytning til området
- Bygge opp lokale kompetansemiljøer rundt verneområdene (naturhistorie, bygninger) i samarbeid med regionale og nasjonale nettverk
- Formidle at setring er en del av landbruket og en del av norsk matproduksjon, ikke bare turisme
- Synliggjøre rollemodeller i seterdalen ved å styrke budeie som yrkestittel (matprodusent, kulturlandskapspleier og tradisjonsbærer)
- Bruke aktivt lokalkjente/innleide med kunnskap om lokal historie (naturveiledningskurs, vertskapskurs)

4.5.4 Dialog og medvirkning

Hovedmål:

Landskapsvernområdene skal forvaltes med reell medvirkning fra rettighetshavere og dialog mellom lokale aktører.

Viktige delmål:

- God og likeverdig kommunikasjon med forvaltningen
- Få lokale politikere til å følge loven for å sikre lokal tilknytning mellom brukere, det politiske miljøet og forvaltningen (rettighetshavere i Fjellstyret og styre for lokal forvaltning)

Hovedstrategi:

Utvikle møteplasser for dialog og erfaringsutveksling i tilknytning til verneområdet.

Noen sentrale tiltak:

- Halvårlige/årlige møter mellom brukere, fagmyndigheter, forvaltning og øvrig næringsliv
- Få forvaltningområdestyre etablert og i drift
- Få med overnattingsbedrifter og reiseliv
- Synliggjøre for myndighetene de utfordringer en har ved næringsdrift i området
- Opprette nye stillinger i distriktene (ikke i Oslo, Trondheim eller Sogndal)

Noen spesifikke tiltak:

Budal ønsker å opprette et styre etter modell fra Grimsdalen. Handler om å formalisere samarbeidet og gjøre det forpliktende

5. Noen prosjektforslag

I løpet av workshopen på Hjelle Hotel 6.-8. juni 2011 utarbeidet fokusgruppen forslag til 3 konkrete verdiskapingsprosjekter for hhv. Dividalen, Budalen og Grimsdalen og Sunndalen og Erdalen (Oppstryn).

Målsettingen var at prosjektene blant annet skulle bidra til:

- Lokal verdiskaping
- Arbeidsplasser til nærområdet
- Økt tilgjengelighet til områdene, samt bærekraftig bruk av områdene

Disse prosjektforslagene er gode eksempler på hvordan områdene kan utvikles videre. Fokusgruppen ønsker dialog med forvaltningen om hvordan disse prosjektforslagene eller tilsvarende større satsninger kan iverksettes.

I det følgende oppsummerer vi de tre prosjektforslagene.

5.1 Tilrettelegging ØDN (Dividalen)

Prosjektforslag for Dividalen landskapsvernområde:

Bakgrunn for prosjektet	Myndigheter, grunneier og rettighetshavere er idag ikke samkjørt
Formål/hensikt	Trafikk inn i området styres på en hensiktsmessig måte for forvaltning, grunneier og rettighetshavere, slik at reindriften forstyrres mindre og at belastningen på området fordeles hensiktsmessig for forvaltning, reindrift og lokalbefolkning
Viktige resultater	- Tilreisende opplever at forhold er lagt til rette for besøk - Mindre konflikter mellom reindrift og hundekjøring - Kunnskapsformidling - Skaper leveransebehov - Nye brukere vil kunne tiltrekkes området
Viktige momenter i en gjennomføringsplan	- Sette opp skilt fra hovedferdselsårer inn til området på E-6: Elverums-krysset, Bardufoss, Olsborg, Heia, Øvergård samt ved utkjørsel fra Snowmanland Airport - Utvikling av endepunktene for transporten inn til området: Parkering/ snuplasser, sanitære forhold, ventebuer, informasjon, telefon - Utbedring av stier inn i området. (Merking av stier. Utbedring av bruer og klopper. Merking av kulturminner)
Organisering og gjennomføring	Prosjektet må initieres av myndighetene som også må ha ansvaret for gjennomføringen
Finansiering	Dette er et grunnleggende prosjekt for utvikling av området og må finansieres av staten

5.2 Seterhotell i Budalen og Grimsdalen

Felles prosjektforslag for Budalen landskapsvernområde og Grimsdalen landskapsvernområde:

Bakgrunn for prosjektet	Mange tomme seterhus og/eller seterhus som er lite brukt
Formål/hensikt	- Flere sengeplasser - Økt inntekter
Viktige resultater	- Kunne håndtere større arrangement (bespisning, overnatting) i dalen - Øke inntektene til gårdene som har rettigheter i dalen - Ringvirkninger i forhold til økt etterspørsel etter andre aktiviteter og produkter fra dalen
Viktige momenter i en gjennomføringsplan	- Felles mal for markedsføring og profilering - Utleiesentral som håndterer booking, nøkkelutlevering/innlevering, renhold og vaktmestertjenester, samt prissamarbeid - Kvalitetssikring av produktet, slik at produktet er slik at det er fore-spillet i markedsføringen, ved salg, og i forhold til landskapets om-rådestatus
Organisering og gjennomføring	- Forretningsdannelse mellom de ulike rettighetshaverne som ønsker å delta - Utarbeide vedtekter - Kontingent - Formelt styre
Finansiering	- Medlemskontingent for å sikre interesse og eierskap - Søke midler: Kommunalt næringsfond, Naturarven som verdiskaper, Riksantikvaren, DA-midler regionalt, Kulturminnefondet, Grunn-eierfondet, Finsefondet, Grimsdalen – kreativt tilskudd, Nasjonalt verdifulle kulturlandskap, BU-midler

5.3 Elveparken i Oppstryn

Prosjektforslag for Erdalen og Sunndalen (Oppstryn) i Jostedalen nasjonalpark:

Bakgrunn for prosjektet	- Videreføring av allerede etablerte ordninger - Lett å jobbe videre med - Eksisterende bruk og ressurser
Formål/hensikt	- Økt aktivitet - aktiviteter for tilreisende i nærområde - Informasjon om området - Lettere tilgang
Viktige resultater	- Bygger opp under eksisterende næringer - Lettere tilgang til beiteområde - Flere overnattingsdøgn - Økt omsetting - Potensiale for nye næringer
Viktige momenter i en gjennomføringsplan	- Utnytte allerede etablert infrastruktur - Veg – opprusting, standardheving, redusert vedlikehold - Sti – rydding og skilting - Kulturminnebygning/ illustrere tidligere bruk - «Via Ferrata» som eksempel: spenningsaktiviteter/ guidet aktivitet - Bruk i og ved elva - 3 til 5 års gjennomføringsfase
Organisering og gjennomføring	- Grunneierlag, beitelag, skogvegforeninger – del ansvar, samordning gjennom lederne av deltagerorganisasjonene - Få også med andre aktive lag og organisasjoner
Finansiering	- Skogsvegmidler (veg) - FM, nasjonalparkforvaltning - SMIL-midler - Organisert beitebruk (FMLA) - Bompenger - Dugnad - DN - verdiskapingsprogrammet

ISBN 978-82-7126-931-9
ISSN 0802-2992